

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 346.1(045)

Д. О. Безzubов,
доктор юридичних наук, доцент

М. О. Бухер,
студентка

ЗАВДАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті представлено завдання забезпечення захисту підприємництва в Україні в сучасних умовах.

Визначені та проаналізовані завдання та функції системи економічної безпеки підприємництва. Проведено аналіз суб'єктів системи економічної безпеки за рівнями управління та функціональними компетенціями.

Ключові слова: система захисту, економічна безпека, система економічної безпеки, заходи захисту, функції захисту, суб'єкти системи захисту.

Д. О. Безzubов, М. О. Бухер

Задачи системы обеспечения защиты предпринимательства в Украине

В статье представлены задачи обеспечения защиты предпринимательства в Украине в современных условиях.

Определены и проанализированы задачи и функции системы экономической безопасности предпринимательства. Проведен анализ субъектов системы экономической безопасности по уровням управления и функциональным компетенциям.

Ключевые слова: система защиты, экономическая безопасность, система экономической безопасности, меры защиты, функции защиты, субъекты системы защиты.

D. Bezzubov, M. Bucher

The tasks of the system ensuring the protection of entrepreneurship in Ukraine

The article presents the tasks of ensuring the protection of entrepreneurship in Ukraine in modern conditions.

Identifies and analyzes the objectives and functions of the system of economic security of entrepreneurship. The analysis of constituent entities of the system of economic security levels of management and functional competencies.

Key words: protection, economic security, system of economic security, protection measures, protection functions, the subjects of the protection system.

Постановка проблеми та її актуальність.

Сучасна економічна ситуація в Україні призвела до появи якісно нового економічного середовища функціонування суб'єктів господарської діяльності. Воно характеризується значною невизначеністю та передбачуваністю і генерує загрози для суб'єктів господарювання. Тому пошук

нових можливостей для більш раціональної, гнучкої, оперативної, ефективної та більш економічно забезпеченої діяльності можливий лише при наявності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання

В Україні назріла необхідність створення системи безпеки недержавних об'єктів економіки [8, с. 77].

Аналіз досліджень і публікацій. Метою створення системи безпеки є формування високопрофесійної розгалуженої структури, здатної забезпечити скоординоване ефективне функціонування спеціального блоку забезпечення безпеки економічної системи країни в її недержавній сфері, і виведення її на рівень, що відповідає потребам економіки. Невідповідність чи відсутність у деяких випадках чітких формулювань у законодавчих і нормативних актах спричиняє своє розуміння законодавства працівниками різних контролюючих органів.

Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки розглянуто у наукових працях відомих зарубіжних вчених Е. Олейникова, В. Мак-Мака та вітчизняних науковців Б. Андрушківа, Л. Донець, Т. Слободяник, Т. Іванюти, Р. Квасницької, В. Ортинського, Л. Шемаєвої, І. Сороки, О. Кириченка.

Актуальним є визначення змісту, особливостей і структури системи захисту підприємства у сучасних умовах.

Метою статті є аналіз процесів формування та організації системи захисту підприємства в Україні на сучасному етапі. Саме тому в роботі використана тема захисту підприємств від незаконних дій зі сторони податківців та інших контролюючих органів.

Для досягнення визначеної мети в роботі вирішували такі завдання:

- проводили аналіз проблем захисту підприємства;
- визначали завдання захисту підприємств;
- здійснювали аналіз систем захисту та узагальнювали їх.

Виклад основного матеріалу. У більшості випадків підприємці та перевіряючі знаходяться по різні сторони барикади, і останні часто почувають себе господарями становища, покриваючись тим, що стараються не заради власного блага, а заради державних інтересів. Недосконалість податкового і судового законодавства сприяє сваволі чиновників, а підприємець пови-

нен захищатися, спираючись на те ж саме недосконале законодавство.

Наразі відбувається становлення правового поля для підприємницької діяльності, тому так важливо саме зараз чітко усвідомлювати і орієнтуватись у всіх деталях правового захисту підприємницької діяльності. В наш переломний час, коли держава ще намагається чинити тиск на підприємців, збільшуючи податковий тягар для них, коли державні чиновники ще не до кінця усвідомили, що минають часи тоталітарного управління економікою.

Як свідчить практика, підприємці нерідко безпорадні перед незаконними діями державних органів, особливо органів державної фіскальної служби, митних, антимонопольних та інших контролюючих органів, а також органів місцевого самоврядування.

Проблема забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності набула особливої значимості у зв'язку з тим, що у ст. 42 Конституції України вперше закріплено право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. На конституційному рівні закріплено зобов'язання держави щодо захисту конкуренції в підприємницькій діяльності і неприпустимість підприємницької діяльності, спрямованої на монополізацію і недобросовісну конкуренцію [1].

Невміння або небажання суб'єктів підприємницької діяльності захищати свої порушені права, їх пасивність негативно впливають на їх інтереси, а також на сферу підприємництва, сприяють недобросовісності й численним порушенням державних органів. Однаково важливе значення має як реальне здійснення підприємцями своїх прав та виконання обов'язків, так і забезпечення здійснення наданих законодавством можливостей щодо припинення порушень прав, їх відновлення, компенсації збитків, заподіяних їх порушенням. Необхідним для підприємців є також правильний вибір оптимального засобу захисту порушеного права в певній ситуації, що може реально вплинути на забезпечення стабільності та надійності їх становища.

Для підприємців нерідко проблемою є правильний вибір та ефективне використання та за-

стосування передбачених законодавством засобів захисту - тих правових засобів, за допомогою яких можна запобігти, припинити, усунути порушення прав, вони відновлюються, а також компенсуються збитки, заподіяні їх порушенням. Щоб змусити або спонукати правопорушника припинити дії, які порушують право підприємця, або запобігти таким діям, необхідно знати положення законодавства, що регулюють різні засоби захисту, і вміти їх застосовувати [6, с. 216].

Безпека підприємства (підприємництва) означає захищеність його від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, що дозволяє надійно зберегти і ефективно використати його матеріальний, фінансовий і кадровий потенціал.

Безпеку недержавного об'єкта економіки покликано забезпечувати посадовці об'єкта, його персонал, спеціальний підрозділ безпеки, державні правоохоронні органи й інші структури, що запобігають своєю діяльністю будь-яким порушенням нормального функціонування підприємства.

Під системою заходів забезпечення безпеки підприємства мається на увазі комплекс організаційно-управлінських, правових, спеціальних, соціально-психологічних, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, направлених на якісний захист суб'єкта підприємництва від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Завдання системи забезпечення захисту підприємництва:

- участь у реалізації державних програм у сфері забезпечення безпеки функціонування економіки;
- створення і забезпечення функціонування спеціалізованого інформаційного фонду комерційних організацій з питань безпеки їх діяльності;
- розробка і впровадження ефективного механізму захисту капіталів і матеріальних засобів підприємств;
- сприяння в регулюванні діяльності недержавних структур, що працюють в галузі безпеки, з питань, що зачіпають інтереси окремих комерційних підприємств і держави в цілому;

- надання допомоги в діяльності недержавних структур щодо проблем інформаційної безпеки;

- всебічний захист інтересів вітчизняних підприємців у їх взаємостосунках із іноземними фірмами;

- розв'язання проблем безпеки в промислово-фінансових групах;

- розв'язання проблем міжоб'єктного обміну конфіденційною інформацією;

- сприяння у вдосконаленні нормативно-правової бази безпеки підприємництва;

- участь в інспекції комерційних структур з питань безпеки;

- розв'язання складних, неординарних і суперечливих проблем, пов'язаних із забезпеченням безпеки діяльності економічної системи країни, а також груп підприємств і окремих об'єктів;

- виконання спеціальних науково-технічних робіт з питань захисту підприємництва;

- захист інтересів підприємців в законодавчих, виконавчих і судових органах влади з питань захисту від економічного шпигунства [9, с. 22].

Побудова системи заходів безпеки здійснюється на основі дотримання таких принципів:

- законності;
- поваги прав і свобод громадян;
- координації і взаємодії з правоохоронними органами;
- самостійності і відповідальності за забезпечення безпеки підприємства;
- розумної достатності;
- відповідності зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеки підприємства;
- передової матеріально-технічної оснащеності;
- прогресивного стимулювання суб'єктів системи захисту;
- компетентності;
- конфіденційності;
- комплексного використання сил і засобів.

Надійність і ефективність функціонування системи оцінюються, виходячи з таких фактів: відсутності або своєчасного виявлення спроб

несанкціонованого проникнення на об'єкт захисту зі злочинною метою; недопущення фактів витоку, розголошування відомостей, що становлять комерційну таємницю; втрати важливих документів, виробів; попередження протиправних і негативних проявів з боку персоналу об'єкта; збереження матеріальних цінностей, фінансів; припинення насильницьких посягань на життя і здоров'я співробітників об'єкта; попередження надзвичайних подій.

Деякі з діючих охоронних правових засобів підприємницької діяльності в Україні, в тому числі засоби захисту і відповідальності, недосконалі як у їх визначенні, так і у зазначенні підстав їх застосування та процедури реалізації, що в цілому знижує дієвість забезпечення підприємництва [6, с. 79].

Часто права підприємців порушуються через незаконне втручання у їх діяльність державних органів. Трапляються випадки порушення особистих немайнових прав підприємців. Це і зумовлює необхідність аналізу законодавства про охорону прав підприємців, у тому числі для визначення шляхів його вдосконалення. Серед правоохоронних засобів у сфері підприємництва важливу роль відіграють засоби захисту прав підприємців при порушенні їх державними органами. Право на підприємницьку діяльність включає можливість захисту від неправомірних дій як інших підприємців, так і з боку держави в особі її органів, у тому числі право на оскарження їхньої поведінки, що обмежує це право.

Захист підприємців від втручання в їх діяльність державних органів має конституційну основу. Відповідно до ст. 55 Конституції України «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконним рішенням, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень» (ст. 56 Конституції України) [1].

Одним із важливих і поширених засобів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності є визнання судом або арбітражним судом виданого державним або іншим органом незаконного акта недійсним (повністю або в частині). Як свідчить практика, в актах державних та інших органів досить часто містяться положення, що тягнуть за собою порушення порядку створення, ліквідації та реорганізації підприємств, надання або вилучення земельних ділянок, порушення, пов'язані з передачею майна, зміною форми власності тощо. Арбітражна практика фіксує помітне зростання кількості справ про визнання недійсними актів ненормативного характеру, прийнятих міністерствами, відомствами і комітетами, обласними та районними радами.

У літературі відзначалось, що акти органів виконавчої влади повинні надати максимальної свободи господарюючим суб'єктам самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність. Зокрема, реалізація прав суб'єктів підприємницької діяльності забезпечується обов'язком державних органів утримуватися від провадження дій, що перешкоджають підприємцеві здійснювати своє право в рамках закону. Тому при порушенні державними органами цього обов'язку їх незаконні акти визнаються недійсними.

Цей засіб захисту може застосовуватися як єдиний (коли для захисту прав підприємців досить визнати акт недійсним) або поєднуватися з іншими засобами захисту і відповідальності. Так, визнання недійсним акта державного або іншого органу може поєднуватися із застосуванням передбаченої ч. 6 ст. 15 Закону України «Про підприємство» міри відповідальності - стягнення судом або арбітражним судом за позовом підприємця збитків, завданих йому внаслідок виконання вказівок державних чи інших органів або їх службових осіб, що призвели до порушення прав підприємця, а також внаслідок неналежного здійснення такими органами чи їх службовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо підприємця [5].

Нерідко у практиці поєднується вимога про визнання недійсними актів державних органів з

позовом про повернення (зворотне стягнення) необгрунтовано списаних цими органами в безспірному порядку сум. Суб'єкти підприємницької діяльності звертаються до арбітражного суду з позовами про повернення з бюджету незаконно списаних штрафів, інших санкцій, недоїмок з податків та інших обов'язкових платежів до бюджету. Часто такі вимоги подаються до державних податкових інспекцій та інших органів, що мають право застосовувати до підприємців фінансові санкції або списувати з їхніх рахунків кошти у безспірному порядку [7, с. 162].

Підводячи підсумки даної статті, ми робимо наступні **висновки**.

Виходить, що результати діяльності підприємців багато в чому залежать від їх знання законодавства і вміння захистити свої права, забезпечити відновлення порушених прав і їх судовий захист, уміння застосовувати всю сукупність засобів та заходів захисту.

Актуальність захисту прав підприємців зумовлена і тим, що хоча в Україні в цілому створено достатню нормативну базу підприємництва, проте вона не забезпечує повною мірою поєднання свободи підприємництва і конкуренції з належним захистом прав підприємців, а також інтересів суспільства і держави. Слабкість і недосконалість правового захисту підприємництва, неврегульованість багатьох його аспектів, неузгодженість нормативних актів негативно впливають на ефективність підприємництва в Україні. Це також сприяє порушенням у сфері підприємництва, зокрема незаконному заняттю підприємницькою діяльністю, зростанню економічної злочинності. Такі негативні явища, як зловживання монопольним становищем на ринку, ухилення від сплати податків, криміналізація підприємницької діяльності здебільшого пояснюються недосконалістю правового режиму підприємництва.

Література

1. *Конституція* України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. *Господарський кодекс* України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради

України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

3. *Про зовнішньоекономічну діяльність*: Закон України від 12 червня 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

4. *Про міжнародний комерційний арбітраж*: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25. – Ст. 198.

5. *Про підприємництво*: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 168.

6. *Державне регулювання економіки*: навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2010. – 316 с.

7. *Щербина В. С.* Господарське право: підруч. / В. С. Щербина. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 247 с.

8. *Алькама В. Г.* Фінансова безпека логістичних утворень / В. Г. Алькема // Фінансова система України: зб. наук. праць. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 14. – С. 77-94.

9. *Слободяник Т. М.* Запровадження комплексної системи економічної безпеки та оцінка її ефективності на сучасному підприємстві / Т. М. Слободяник // Економічний простір. – 2008. – № 12/2. – С. 22-27.

10. *Сорока І. В.* Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства / І. В. Сорока // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12 (102). – С. 114-122.

References

1. *Konstytucija* Ukrai'ny vid 28 chervnja 1996 r. № 254k/96-VR // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 1996. – № 30. – St. 141.

2. *Gospodars'kyj kodeks* Ukrai'ny vid 16 sichnja 2003 r. № 436-IV // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – St. 144.

3. *Pro zovnishn'oekonomichnu dijal'nist'*: Zakon Ukrai'ny vid 12 chervnja 1991 r. № 959-XII // Vidomosti Verhovnoi' Rady URSR. – 1991. – № 29. – St. 377.

4. *Pro mizhnarodnyj komercijnyj arbitrazh: Zakon Ukrainy vid 24 ljutogo 1994 r. № 4002-XII // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 1994. – № 25. – St. 198.*

5. *Pro pidpryjemnyctvo: Zakon Ukrainy vid 7 ljutogo 1991 r. № 698-III // Vidomosti Verhovnoi' Rady URSR. – 1991. – № 14. – St. 168.*

6. *Derzhavne reguljuvannja ekonomiky: navch. posib. / S. M. Chystov, A. Je. Nykyforov, T. F. Kucenko ta in. – K.: KNEU, 2010. – 316 s.*

7. *Shherbyna V. S. Gospodars'ke pravo: pidruch. / V. S. Shherbyna. – 2-ge vyd., pererob. i dop. – K.: Jurinkom Inter, 2015. – 247 s.*

8. *Al'kema V. G. Finansova bezpeka logistychnyh utvoren' / V. G. Al'kema // Finansova systema Ukrainy: zb. nauk. prac'. – Ostrog: Vyd-*

vo Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademija», 2010. – Vyp. 14. – S. 77-94.

9. *Slobodjanyk T. M. Zaprovadzhennja kompleksnoi' systemy ekonomichnoi' bezpeky ta ocinka i'i' efektyvnosti na suchasnomu pidpryjemstvi / T. M. Slobodjanyk // Ekonomichnyj prostir. – 2008. – № 12/2. – S. 22-27.*

10. *Soroka I. V. Teoretyko-metodologichni aspekty formuvannja systemy ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva / I. V. Soroka // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2009. – № 12 (102). – S. 114-122.*